

Mònica Padró
Xavier Úcar

Comunitats en moviment: els plans de desenvolupament comunitari com a promotors de capital social

Resum

En aquest article es presenta una anàlisi de cas que pretén saber si els plans de desenvolupament comunitari (PDC) són promotors de capital social i relacions en les comunitats. Per respondre a aquesta pregunta d'investigació, es recullen, s'analitzen i es comparen un conjunt d'aportacions teòriques sobre què és el capital social, quins elements conté i quins beneficis aporta a les comunitats. Finalment, es presenta l'anàlisi de cas, que avalua la creació de capital social relacions al barri de Navas de Barcelona, arran de la creació del PDC Navas l'any 2009.

Paraules clau: Capital social, Plans de Desenvolupament Comunitari (PDC), Relacions, Comunitat, Navas

Comunidades en movimiento:
los planes de desarrollo
comunitario como promotores
de capital social

En este artículo se presenta un análisis de caso que pretende saber si los planes de desarrollo comunitario (PDC) son promotores de capital social y relaciones en las comunidades. Para responder a esta pregunta de investigación, se recogen, se analizan y se comparan un conjunto de aportaciones teóricas sobre qué es capital social, qué elementos contiene y qué beneficios aporta a las comunidades. Finalmente, se presenta el análisis de caso, que evalúa la creación de capital social relaciones en el barrio de Navas de Barcelona, a raíz de la creación del PDC Navas en el año 2009.

Palabras clave: Capital social, Planes de Desarrollo Comunitario (PDC), Relaciones, Comunidad, Navas

Communities in Motion:
Community development plans
as promoters of social capital

This article presents a case study that set out to determine whether PDC community development plans are effective promoters of social capital and good relations in the community. In order to respond to this research question the study collected, analysed and compared a set of theoretical contributions on the nature of social capital, what elements it contains and how it benefits the community. Finally, the concluding analysis assesses the creation of social capital relations in the Navas neighbourhood of Barcelona, in the wake of implementation of the Navas PDC in 2009.

Keywords: Social capital, Community Development Plans (PDC), Relations, Community, Navas

Com citar aquest article:

Padró Buixeda, Mònica; Úcar, Xavier (2015).

"Comunitats en moviment: els plans de desenvolupament comunitari com a promotors de capital social".

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 59, p. 112-127

El concepte de capital social ha anat entrant a poc a poc a formar part de la manera com pensem i mirem les realitats comunitàries i socials. És un concepte que, entre molts altres àmbits, està sent especialment estudiat i investigat en els camps de la sociologia, l'economia, la política, l'educació o el desenvolupament comunitari. Tot i això, des de l'acadèmia es destaca la falta de consens davant el que significa el capital social i les realitats concretes a què es refereix. L'amplitud i diversitat d'aportacions teòriques realitzades al llarg dels darrers anys presenta diferents perspectives –fins i tot, en alguns casos, contradictòries– sobre què és el capital social; quins són els elements que el configuren; de quines maneres es pot mesurar; què implica per a la ciutadania o per a les comunitats; i, per últim, quins beneficis personals o comunitaris pot produir. Des de les primeres aportacions de Hanifan (1916) sobre les escoles com a centres comunitaris on es genera el capital social, ara fa ja quasi un segle fins l'actualitat, aquest concepte ha despertat un gran interès. És per això que el nombre d'investigacions i d'articles publicats al voltant d'aquesta temàtica s'ha incrementat de manera molt important en la darrera dècada.

El capital social és un element essencialment vinculat amb la vida en les comunitats i amb l'educació sociocomunitària. Com indica Barreiro (2003), nombroses investigacions i experiències valoren molt positivament l'existència d'una xarxa social generadora de capital social que aporta beneficis a la ciutadania i les comunitats. És des d'aquesta idea que ens volem endinsar en les relacions entre l'acció comunitària i la producció de capital social ja que, com exposen Llena, Parcerisa i Úcar (2009), aquella s'ha convertit en una de les millors alternatives per a facilitar la convivència social i millorar la qualitat de vida de les persones i les comunitats en moltes dimensions com ara l'educació, la seguretat, la salut, el treball o l'habitatge.

Aquest article és el resultat d'una recerca que, a través d'una anàlisi de cas, pretén saber si els plans de desenvolupament comunitari (PDC) són promotors de capital social en les comunitats. Per desenvolupar aquest treball, comencem amb un recull i una anàlisi d'aportacions teòriques que busquen respondre la pregunta sobre què és el capital social, quins elements en formen part i quins beneficis pot aportar a la comunitat. A continuació es presenta l'estudi de cas: el Pla de desenvolupament comunitari del barri de Navas de la ciutat de Barcelona. I s'acaba l'article presentant algunes conclusions.

El capital social és un element essencialment vinculat amb la vida en les comunitats i amb l'educació sociocomunitària

Què és el capital social i quins avantatges aporta a la comunitat?

Quan el capital social augmenta de forma positiva, pot millorar l'efectivitat dels projectes i es poden construir comunitats amb capacitat de treballar conjuntament

Diversos acadèmics valoren l'existència d'una xarxa social generadora de capital social que produeix utilitats i beneficis a les persones que hi participen. Diu Barreiro, en aquest sentit, que “les comunitats amb un ventall divers de xarxes socials i associacions cíviques es troben en una millor situació per resoldre els seus problemes o satisfer les seves necessitats” (2003:9). El World Bank (2014), per la seva banda, indica que cada vegada més estudis mostren que el capital social és crucial perquè les societats prosperin econòmicament i facin un desenvolupament sostenible. Quan el capital social augmenta de forma positiva, pot millorar l'efectivitat dels projectes i es poden construir comunitats amb capacitat de treballar conjuntament en l'abordatge de necessitats comunes i amb cohesió i inclusió, transparència i responsabilitat.

Malgrat això, ja hem apuntat que no hi ha consens entre els investigadors, motiu pel qual l'objectiu d'aquest apartat és aprofundir sobre el concepte del capital social i comparar diferents aportacions teòriques. El mètode seguit per desenvolupar aquesta comparació pren com a base les investigacions de Díaz i Civís (2010), que relacionen el capital social amb les xarxes socioeducatives, i també les aportacions de Narayan i Cassidy (2001), que defineixen indicadors per a les dimensions que configuren el capital social. Aquestes investigacions són considerades en elles mateixes un marc d'indicadors obert, en permanent revisió i un punt de partida per a futurs treballs i estudis.

L'elecció dels autors que treballarem en aquest article, de l'ampli ventall de possibilitats existent, s'ha basat fonamentalment en dos criteris: (1) en la importància de l'autor i les seves aportacions teòriques al camp del capital social; (2) en el fet que les seves aportacions teòriques estiguessin relacionades amb el desenvolupament comunitari, les ciències socials i l'educació.

Segons Coleman (1988) el capital social es troba en les relacions interpersonals i està format pel conjunt d'elements de l'estructura social que faciliten a les persones emprendre accions col·lectives. Les normes i sancions, per exemple, poden disminuir la criminalitat i permeten a les institucions generar estabilitat en contextos d'instabilitat.

La confiança que hi ha entre les persones d'un grup es, segons Fukuyama (2001), un element clau de capital social, que es constitueix com una norma informal que promou la cooperació i la creació de xarxa social i de relacions entre individus. Woolcock (2001), per la seva banda, defineix el capital social com una variable relacional influenciada per les normes i xarxes de relacions que faciliten l'acció col·lectiva i l'aparició de confiança. Aquestes apareixen, des del seu punt de vista, com a resultat de les interaccions repetides entre les persones del grup o entre aquestes i les institucions. En canvi,

el capital social és per Putnam (2003) un actiu fruit de la cooperació organitzada entre els membres de la comunitat que actuen i estableixen relacions sota la interiorització de diversos valors (confiança, solidaritat, reciprocitat) i a través de l'existència del teixit social, de les normes i les institucions.

Halpern (2005) concep el capital social com el conjunt de xarxes, costums, normes, sancions i relacions que uneixen les persones en una estructura social que condiona les accions i interaccions que es produeixen entre elles. Quan parlem de normes de solidaritat o reciprocitat ens referim, per exemple, a un grup de veïns que abaixa la música a la nit per no fer soroll o, també, a la confiança existent entre els veïns d'un barri o a determinats costums i hàbits socials que permeten al veïnatge prevenir conflictes comunitaris. Com Durston (2005) explica, el capital social és un dels actius que té el territori per emprendre mobilitzacions. Unes mobilitzacions que estan influenciades per altres actius intangibles com ara el cultural (conjunt de normes, valors, comportament acceptat socialment, etc.) i el cognitiu (coneixements, destreses adquirides, etc.).

Els elements que configuren el capital social són, segons el Word Bank (2014): (1) els grups i xarxes d'individus, que promouen les relacions personals i el benestar; (2) la confiança i la solidaritat existent en una comunitat, que milloren la cohesió i possibiliten les accions col·lectives; (3) la cohesió social i la inclusió, que eviten l'exclusió d'alguns grups; i finalment (4) els processos de comunicació, que permeten l'accés de les persones a la informació.

Una altra visió ben diferent és la de Robison, Siles i Schmid (2003), que conceben el capital social com el conjunt de sentiments de solidaritat –per exemple, d'admiració o de confiança– existents entre les persones. Segons aquests autors, el *paradigma del capital social* contempla l'intercanvi de béns socioemocionals¹ en les relacions interpersonals com el mitjà primari de creació del capital social. Quan les persones d'una comunitat intercanvien béns materials –informació, recursos, etc.– intercanvien també béns socioemocionals. Aquest intercanvi permet incorporar un valor afectiu als objectes intercanviats o als llocs on això s'ha dut a terme. Els valors afectius són els que mantenen les xarxes socials. Per exemple, si cada persona de la comunitat té valors afectius associats al barri, de ben segur que els respectaran i se sentiran probablement connectades entre si, a través d'ells, encara que no es coneguin personalment. El paradigma també contempla les institucions informals i formals com generadores de les normes que fan possible el conjunt d'intercanvis ordenats i significatius entre les persones de la comunitat.

Finalment, assenyalar que entre els diferents tipus de capital social en les comunitats escollim les de Putnam (2000), Barreiro (2003) i Durston (2000 i 2005) perquè ens semblen els més adients en relació amb l'educació socio-comunitària:

- A. El *capital interpersonal*, present en les relacions informals basades en la confiança i la reciprocitat que té una persona amb les altres.
- B. El *capital social de grup*, que es dóna amb la creació de vincles densos, amb confiança i reciprocitat entre els membres del grup: és el que Putnam anomena *bonding*.
- C. El *capital social comunitari*, constituït per les institucions formals i informals que emergeixen de les interaccions individuals i grupals per tal d'afrontar desafiaments comuns o resoldre conflictes.
- D. El *capital social de pont*, entès com el conjunt de vincles que donen accés a persones i institucions d'una comunitat a altres instàncies externes. Sovint es relaciona aquest tipus de capital amb la consecució de recursos: és el que Putnam anomena *bridging*.

El capital social com un procés que es desenvolupa de manera cíclica en la comunitat

Un enfocament integrador de les diferents visions recollides pel conjunt d'aportacions analitzades podria ser aquell que entén el capital social com un procés que es desenvolupa de manera cíclica en la comunitat. El capital social es troba en les relacions entre les persones i els grups d'una comunitat que estan en un procés de transformació constant. Els diferents elements del capital social esmentats pels autors són els *condicionants* (confiança, xarxes, solidaritats, etc.) que, en primer lloc, possibiliten que aparegui el capital social com a resultat de les relacions interpersonals i interinstitucionals (*input*). En segon lloc, es podria dir que, un cop configurat aquest capital social es va mantenint, mentre les relacions van canviant en funció de l'evolució dels seus membres i les seves institucions. En tercer lloc, es també capital social el producte de l'entramat dels canvis en les relacions existents a la xarxa (*output*). Finalment, els "nous" condicionants faciliten l'aparició de nou capital social com una variació del ja existent i així torna a començar el mateix procés. Podem exemplificar aquest procés considerant com opera el sentiment de solidaritat que tenen les persones d'un barri que els permet organitzar, per exemple, una recollida d'aliments per distribuir entre els que no en tenen. Mentre s'organitza, canvien les relacions o se'n creen de noves i es generen més condicionants amb l'ampliació i densificació del teixit social. Aquest procés ha canviat les relacions presents al barri, que ara són més capaces d'emprendre noves accions que generaran nou capital social. Aquests processos són de gran importància per l'augment de la capacitat de les comunitats i l'adquisició de competències participatives que, segons Kieffer 1984¹, permeten a la ciutadania prendre part dels assumptes cívics més eficaçment i augmentar l'autoestima comunitària vers les accions que es duen a terme. Com més confiança, reciprocitat i solidaritat hi ha en una comunitat, la ciutadania és més capaç d'enfrontar-se a la resolució de problemes i desenvolupar l'aprenentatge de competències participatives.

A mode de síntesi i comparació, es mostra a continuació la taula 1, que permet identificar quins elements o dimensions estan més o menys relacionats amb la concepció del capital social des d'una perspectiva sociocomunitària, independentment de com els concebi cada un dels autors.

Taula 1: Dimensions que formen part del capital social segons cada autor/a

	Coleman (1988)	Fukuyama (2001)	Woolcock (2001)	Putnam (2003)	Halpern (2005)	Barreiro (2003)	Durston (2005)	Robison, Sils i Schmid (2003)	Paradigma cap. social	World Bank
Normes	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Sancions	✓				✓					
Relacions	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Confiança		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Xarxa social/ Societat civil		✓	✓	✓	✓	✓				✓
Cooperació Acció col·lectiva	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓
Solidaritat				✓	✓					✓
Reciprocitat				✓	✓	✓	✓			
Valors				✓			✓		✓	
Costums/ Hàbits culturals					✓		✓			
Actiu cognitiu							✓			
Béns socio-emocionals									✓	
Sentiments solidaritat								✓		
Institucions	✓			✓		✓	✓		✓	
Cohesió social										✓
Informació/ comunicació										✓

Font: Creació pròpia

L'anàlisi de la taula 1 permet extreure un conjunt de conclusions. Tot i les discrepàncies entre autors, es poden trobar elements comuns i semblances entre les concepcions:

- El 100% dels autors i autores anomenats consideren que *les relacions* són la dimensió clau del capital social.
- El fet que les revisions teòriques esmentades contemplin que el capital social té un mínim de 5 elements o dimensions i un màxim de 9 –excepte per Robison, Sils i Schmid, que n'inclouen 3–, podria indicar que és necessari identificar un mínim d'entre 3 i 5 elements en una comunitat per tal de justificar la presència de capital social en un territori.
- El percentatge d'acord entre els autors respecte el que configura el capital social és el següent:
 - Les normes amb un 90% d'acord,
 - la confiança, la cooperació i l'acció col·lectiva amb un 80%,
 - les xarxes socials o la societat civil amb un 60%,
 - les institucions amb un 50% d'acord.

- D. Per a la resta de dimensions, l'acord que aquests formen part del capital social és inferior:
- La reciprocitat amb un 40%,
 - la solidaritat i els valors amb un 30%,
 - els costums, les sancions i els hàbits amb un 20%,
 - els béns socioemocionals, els sentiments de solidaritat, la cohesió social i la informació o comunicació amb un 10% d'acord.

El conjunt de dimensions de la taula 1 poden ser també una guia per a les comunitats i els PDC que volen crear i transformar el capital social en els seus territoris i en diferents nivells d'actuació com els destacats per Halpern (2005):

- A. En el macro-nivell el capital social es troba en la cultura, els costums, els drets humans, les lleis i les relacions entre institucions.
- B. En el meso-nivell es troben els vincles establerts entre el veïnatge i diferents comunitats a partir del respecte o la inclusió.
- C. En el micro-nivell es troben les relacions entre amiguats i familiars caracteritzades per la generositat, la reciprocitat, la vergonya o l'amor.

Aquesta guia de dimensions pot ser un criteri més per a la prioritització d'objectius i accions a desenvolupar en els PDC que pretenen promoure la creació de capital social. En primer lloc, incloent un mínim de 3 o 4 dimensions en el conjunt de les accions desenvolupades. En segon lloc, potenciant les relacions, ja que és clau segons totes les aportacions analitzades. Per últim, valorant la presència de les dimensions que tenen un grau d'acord major com a constitutives del capital social.

Ha estat el Pla de desenvolupament comunitari del barri de Navas promotor de capital social?

Els PDC fomenten la coresponsabilitat i el compromís actiu del veïnatge

Els PDC de Catalunya pretenen desencadenar processos que suposin una millora i un afermament de la identitat a les zones d'actuació, promovent sinèrgies positives en el territori a fi d'optimitzar i racionalitzar els recursos existents (Generalitat de Catalunya, 2008). A més, fomenten la coresponsabilitat i el compromís actiu del veïnatge, reforcen el teixit associatiu, promouen relacions constructives com la resolució positiva de conflictes i procuren un desenvolupament sostenible, entre altres finalitats perseguides. En definitiva, els PDC desenvolupen un conjunt immens i variat d'actuacions per desencadenar aquests processos, dels quals una bona part corresponen a les dimensions esmentades del capital social.

El PDC Navas va néixer a final de l'any 2009, després del diagnòstic comunitari del barri de Navas, situat al districte de Sant Andreu de Barcelona. El diagnòstic el va dur a terme la Plataforma d'Educació Social Sant Joan Bosco, amb el suport de l'Associació de Veïns del barri i la Parròquia Sant Joan Bosco. Finalment, es detectà un conjunt de necessitats, fortaleces i debilitats de la comunitat que justificaven l'impuls d'un pla comunitari que fomentés la participació ciutadana a través de la construcció de ponts i sinèrgies entre les entitats i serveis del barri. La intenció de la creació del PDC era, doncs, donar resposta a les necessitats comunitàries detectades, així com (1) la presència d'entitats aïllades, (2) la presència de col·laboracions puntuals entre serveis, (3) el poc reconeixement d'algunes entitats del barri, (4) la falta de recursos econòmics per part de les entitats o, entre d'altres, (5) la baixa utilització dels pocs espais públics per a la realització d'actes comuns.

Fou a partir d'aquest diagnòstic que es començà a dissenyar el PDC, com també a definir els objectius i les estratègies metodològiques d'intervenció social, amb la intenció de:

- A. Activar: relacions socials de cooperació i consens.
- B. Conduir: el conjunt d'accions a nivell de ciutadania, professionals tècnics i gestors/es.
- C. Construir: un projecte comú a partir d'un diagnòstic, disseny del projecte de millora, execució i avaluació.
- D. Aconseguir:
 - Sentiment de pertinença: Identificació amb el propi barri per iniciar una acció o transformació.
 - Cohesió social: sentiment comunitari (quantitatiu i qualificatiu).
 - Igualtat d'oportunitats: implicació de tots els col·lectius del territori.
 - Transformació social: noves formes de fer i relacionar-se per construir un nou entorn.

Per tal de fer operatives les línies d'acció del PDC, s'agruparen en comissions de treball el conjunt de veïns, veïnes i entitats o serveis del barri de Navas. Les comissions desenvolupen en l'actualitat diferents activitats emmarcades en els projectes de: (1) tradició i cultura, (2) campanya vida saludable, (3) creació de xarxa, (4) joves, (5) intercanvi de sabers-anem per feina, (6) lluitem contra els estereotips i, finalment, (7) connexions.

Per respondre a la pregunta d'investigació, s'han analitzat les diferències de capital social en la dimensió *relacions* en el barri de Navas entre poc abans de la creació del PDC Navas a final de l'any 2009 i l'actualitat. Com que només volem estudiar els canvis produïts en una dimensió específica, s'escull les *relacions* perquè són l'element clau, en què tots els estudiosos coincideixen respecte el desenvolupament comunitari i el capital social.

Atès que analitzar totes les relacions presents en el si d'aquest PDC fora una tasca impossible, aquesta investigació se centra en els canvis produïts, com a conseqüència del PDC, en les relacions existents entre, per una banda, el menjador social de Navas i la resta d'institucions del barri i la ciutadania (veïnatge), per una altra.

Els instruments utilitzats són la revisió de documentació sobre el PDC Navas i la realització d'entrevistes. Per a l'any 2009 es consulta el diagnòstic de barri realitzat abans de la creació del PDC Navas. El diagnòstic va identificar un conjunt de necessitats comunitàries al barri i va analitzar les relacions existents entre entitats, serveis i la ciutadania, a partir de l'observació i entrevistes a totes les organitzacions del barri, entre elles, a la directora del servei. Per a l'any 2014, s'ha realitzat una revisió de la documentació del PDC Navas, com memòries anuals, avaluacions d'activitats i projectes, entre d'altres. També s'ha realitzat una entrevista semi-estructurada a l'Andrés Carmona, l'educador social del menjador social de Navas.

És en les
relacions on es
troba el
capital social

Per tal de comparar les diferències entre els anys 2009 i 2014 i poder estudiar la influència del PDC Navas en els canvis de capital social, es defineix la dimensió *relacions* i s'elabora un llistat d'indicadors quantitius i qualitius respecte els aspectes més rellevants d'aquestes *relacions*: la comunicació, la dotació de recursos i els processos d'organització conjunta. Així doncs, és en les relacions on es troba el capital social. En parlar de relacions ens referim als lligams, vincles o interaccions que s'estableixen entre dues o més persones d'una comunitat; entre aquestes i les entitats o serveis; entre les mateixes entitats o entre el conjunt de la comunitat; i, per últim, entre altres grups o organitzacions externes. Les relacions són un dels elements fonamentals per a l'intercanvi de béns socioemocionals² i la producció de valors afectius, per una banda, i, per l'altra, per al treball en xarxa, la cooperació, l'acció col·lectiva i la comunicació. El conjunt de relacions constitueix l'entramat de l'estructura o xarxa social que fa palès i patent el capital social d'una comunitat.

A continuació es mostra, en primer lloc, la taula 2 amb els resultats obtinguts en els anys 2009 i 2014 per a cada un dels indicadors establerts i, en segon lloc, una explicació i anàlisi d'aquests resultats, que permetrà respondre a la segona pregunta d'investigació.

Taula 2: Resultats indicadors del capital social "relacions" el 2009 i el 2014 al barri de Navas

	Indicadors dimensió relacions (capital social)	Menjador social 2009	Menjador social 2014
PROCESSOS ORGANITZACIÓ	Nivell de col·laboració / participació amb altres entitats del barri i PDC	Només amb 3 o 4 entitats i serveis del barri Col·laboracions de nivell baix / normal	Amb 9 entitats i 2 serveis Nivell de participació baix, mitjà i alt
	Nombre de projectes o activitats comunes amb altres entitats del barri i PDC	1	6-7 projectes
	Nombre d'entitats i recursos del barri que es coneixen	Poques Aproximadament 5	Es coneixen més entitats i serveis Aproximadament 17
	Nombre d'usuaris / voluntaris / veïns implicats en les activitats i projectes	0	0
DOTACIÓ RECURSOS	Nombre d'espais cedits a altres entitats i nombre d'espais utilitzats d'altres entitats	0	0
	Nombre d'espais utilitzats conjuntament	Espais públics (carrer, places, centre cívic) esporàdicament	Espais públics (carrer, places, centre cívic) Més freqüentment, segons el nombre d'activitats realitzades
COMUNICACIÓ	Mecanismes externs de difusió d'informació utilitzats	Cartells, informació a bústies, etc.	Els mateixos (cartells, informació a bústies, etc.)
	Nombre de reunions / trobades amb altres entitats	Esporàdiques i puntuals	Més o menys freqüents segons el nivell de relació entre les entitats. Nombre de reunions més elevat que l'any 2009
	Nivell de relació amb grups informals del barri (veïnat)	Positiva Treball intern adequat	Positiva Treball intern adequat

Font: Creació pròpia

L'estudi diagnòstic dut a terme l'any 2009 va permetre detectar les necessitats comunitàries del barri de Navas, algunes de les quals es poden considerar una manca de capital social, com la presència d'entitats i associacions aïllades, la manca de relació entre algunes entitats o la presència de col·laboracions puntuals, entre d'altres. El 2010, la creació del PDC Navas pretenia potenciar la participació al barri, reforçar la xarxa i la interacció entre entitats o serveis, potenciar les entitats més dèbils o reforçar la coordinació entre entitats i la creació de nous projectes, entre altres objectius. Seguidament, la creació de comissions de treball va ser un pas clau per donar resposta a les necessitats i objectius a partir de projectes comuns d'acord amb les línies d'actuació del PDC, tot impulsant, de forma més o menys conscient, la creació o enfortiment de capital social al barri. Tot i que aquest últim no era un objectiu explícitament plantejat pel PDC, els resultats obtinguts en la majoria d'indicadors apunten que la creació del PDC i les comissions és el motiu principal de canvi i creació del capital social *relacions* al barri de Navas.

Respecte el nivell de col·laboració amb la resta d'entitats del barri, fins als anys 2009-2010 el menjador social només tenia un nivell baix de relació amb tres serveis de l'Ajuntament i una entitat. A partir del 2010 el menjador social començà a establir noves relacions amb altres entitats i serveis, sobretot aquelles que formaven part de la mateixa comissió d'inclusió. De forma general l'educador del menjador social comenta: "Crec que [...] en general actualment no es pot dir que el nostre nivell de participació sigui baix, però sí que es podria reforçar més. No hi ha una comunicació molt intensa, però es van fent coses".

A la taula 3, es presenta l'actual nivell de relació que té el menjador social amb cada una de les institucions del PDC en què com a mínim estableix un nivell baix de relació, segons la visió de l'educador (la resta d'institucions no apareixen perquè la relació és inexistent).

Taula 3: Nivell de relació entre el menjador social i la resta d'entitats i serveis del PDC Navas

ENTITATS I SERVEIS: *Entitats que formen part de la comissió inclusió	NIVELL RELACIÓ ALT Dues o més trobades trimestrals. Organització conjunta de tres o més activitats anuals	NIVELL RELACIÓ MITJÀ Mínim una trobada trimestral. Coordinació conjunta d'una o dues activitats l'any	NIVELL RELACIÓ BAIX Col·laboració puntual. Un o dos cops l'any. Una o cap activitat comuna a l'any
1. Avv del barri de navas			✓
5. Associació de festes			✓
20. Casal de la gent gran de navas*		✓	
21. Banc d'aliments i rober de càritas*		✓	
22. Serveis socials de garcillas/navas*	✓		
23. Equipament integral meridiana*	✓		
25. Centre obert don bosco*		✓	
29. Centre cívic de navas			✓
30. Habitatges amb serveis per a la gent gran*		✓	
32. Catf (servei d'allotjament temporal a famílies)*			✓

Font: Creació pròpia

En augmentar el nivell de relació entre les entitats per dur a terme una tasca comunitària compartida, varen augmentar també el nombre de reunions realitzades i el nombre de projectes o activitats comunes, fins que el menjador va arribar a involucrar-se entre els anys 2013-2014 en un total de 7 projectes. Entre ells, l'intercanvi de sabers, la lluita contra els estereotips o diverses festes tradicionals i culturals.

A més, el PDC ha tingut influència en el nombre d'entitats i serveis que coneixen el menjador social. L'any 2009 la directora del servei ja manifestava el desig de conèixer més entitats i crear xarxa en el barri. No obstant això, no és fins la creació del PDC que començà a canviar significativament. Actualment, de les 32 entitats del PDC, el menjador social encara desconeix o té poca relació amb 15 entitats del barri. Les entitats i serveis que més coneix el menjador social són aquelles que o bé formen part de la seva comissió o bé han organitzat conjuntament algun projecte.

La percepció de l'educador del menjador social també és un testimoni significatiu per comprendre la influència del PDC en l'enfortiment de les relacions i el capital social entre les entitats del barri: "La veritat és que valoro molt positivament la presència i l'activitat del PDC. A nosaltres ens ha servit per contactar amb altres entitats del barri, començar a col·laborar una mica i participar-hi. Abans nosaltres no teníem relació amb les entitats que ara formen part de la nostra comissió d'inclusió. Crec que en aquest sentit ha estat molt útil i positiu, i es veu que el PDC realment dóna resultats".

Tot i que els indicadors esmentats es refereixen a les *relacions*, contenen elements que poden ser característics del treball en xarxa, la cooperació o l'acció col·lectiva. Per tant, es pot formular la hipòtesi que la creació del PDC i les comissions de treball han augmentat aquestes altres dimensions del capital social. Caldria formular indicadors específics per aquestes dimensions amb els seus instruments d'avaluació corresponents per analitzar com han estat influenciades pel PDC.

Una altra dimensió del capital social que ha experimentat un canvi en els últims cinc anys ha estat la informació. Tot i que tampoc no s'han definit ni utilitzat indicadors específics per aquesta dimensió, comparar les aportacions de les persones entrevistades emfatitza la importància de la informació i permet apuntar que ha augmentat la informació compartida i utilitzada entre les entitats i serveis.

L'any 2009 la directora explicava que estaven interessats a saber què succeïa al barri i a tenir informació d'altres entitats per tal de poder crear més xarxa. L'any 2014, l'educador explica: "Crec que el PDC ha estat molt útil i positiu, i es veu que el PDC realment dóna resultats sobretot a nivell d'informació, saber què passa al barri. Nosaltres abans érem un servei que hi havia al barri, un menjador social i punt. Ara, la figura de la tècnica comunitària ens ha servit per conèixer més el barri, veure la realitat que hi ha, veure què s'està fent i tenir una dimensió més social i comunitària".

Finalment, a partir de les aportacions teòriques de Reynoso-Vallejo, Miranda i Staples (2009), es pot considerar que els processos organitzatius duts a terme o l'augment d'accions col·lectives i relacions entre el conjunt de participants han fomentat les dimensions de confiança i solidaritat, creant i transformant la interacció entre el veïnatge i estimulant els sentiments de pertinença cap al barri de Navas.

Això no obstant, per a la resta d'indicadors, el PDC ha tingut poca o menys influència en la creació del capital social *relacions*. La dotació de recursos entre entitats i el nombre d'espais cedits i utilitzats no són indicadors significatius. El menjador té l'espai just per dur a terme la seva activitat diària i, a més, les activitats realitzades i obertes a tota la ciutadania s'han dut a terme en espais públics, com les places i el carrer, o al centre cívic, en algunes ocasions. Així, el PDC només ha tingut influència en l'augment d'utilització d'espais públics per a activitats comunes.

El nombre de voluntariat implicat tampoc no és un indicador significatiu per analitzar canvis en les relacions del menjador, ja que d'acord amb la seva realitat institucional mai no ha estat possible ni necessari treballar amb voluntariat.

Finalment, els mecanismes de difusió utilitzats poden influenciar en la percepció que tenen els veïns i veïnes del menjador social i, per tant, en el nivell de relació que estableixen amb el menjador. En aquest aspecte, el PDC ha servit només per reforçar la tasca que ja realitza el menjador. L'educador comenta "que hi ha un gran coneixement que estem al barri, sobretot també pel tipus de servei que som. Amb el PDC també s'ha treballat una mica això, amb els plafons i el material anti-rumors, però és una feina que nosaltres mateixos hem dut a terme sempre. Les tasques de difusió del PDC serveixen per reforçar aquesta feina feta".

Conclusions

La revisió teòrica ha permès aprofundir al voltant del concepte del capital social i esmentar els elements comuns entre les diferents aportacions. Aquest és un dels primers passos per arribar a un consens sobre què és el capital social i tenir un marc de referència comú i general sobre el capital social en l'àmbit sociocomunitari. Es concep el marc plantejat com una proposta que pugui ser útil per a posteriors investigacions, de manera que pugui ser revisada i ampliada per les noves experiències sociocomunitàries que s'avaluin i les aportacions teòriques d'altres autors i autores.

El llistat d'elements del capital social, elaborat segons el grau d'acord dels autors i autores, es pot considerar una guia útil o un criteri per als tècnics comunitaris i els equips de gestió dels PDC que vulguin prioritzar accions i projectes que promoguin la creació i transformació de capital social en les seves comunitats i territoris.

Aquest article també ha intentat transmetre la importància del capital social en les comunitats i els seus beneficis. Amb aquest estudi, es pretén impulsar i animar a incloure accions sociocomunitàries i objectius que promoguin la creació de capital social en els PDC i els seus territoris. Com s'analitza en el cas del PDC Navas, simplement la creació d'un pla comunitari que englobés totes les entitats del barri i el conjunt de la ciutadania en comissions de treball, ha suposat aconseguir en un període de cinc anys els següents beneficis: (1) transformar i crear noves relacions entre entitats i serveis, (2) realitzar més processos d'organització conjunta a partir de l'impuls de nous projectes i activitats, i (3) fer un ús més freqüent dels espais públics per part de tota la

Aquest article també ha intentat transmetre la importància del capital social en les comunitats i els seus beneficis

ciutadania. A més de, com indiquen les hipòtesis plantejades, (4) promoure altres dimensions del capital social com la cooperació, la creació de xarxa, la confiança, la solidaritat, els sentiments de pertinença a la comunitat, la comunicació i l'intercanvi d'informació.

Mònica Padró Buixeda
Educatora social
moniqpb@gmail.com

Xavier Úcar
Professor
Dept. de Pedagogia Sistemàtica i Social
Universitat Autònoma de Barcelona
xavier.ucar@uab.cat

Bibliografia

Barreiro, F. (2003). *El capital social: què és i com es mesura*. Col·lecció Síntesi, 6. Barcelona: Diputació de Barcelona, Xarxa de Municipis.

Coleman, J. S. (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". En: *The American Journal of Sociology*. 94, (Suplment: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure), p. 95-120.

Díaz, J.; Civi, M. (2011). "Redes Socioeducativas promotores de capital social en la comunidad, un marco teórico de referencia". En: *Cultura y Educación: Revista de teoría, investigación y práctica*. 23(3), p. 415-429.

Durston, J. (2000). *¿Qué es capital social comunitario?* Col·lecció Serie Políticas Sociales, 38. Santiago de Chile: División de Desarrollo Social, CEPAL.

Durston, J. (2005). "Superación de la pobreza, capital social y clientelismos locales". En: Arriagada, I (Ed.). *Aprender de la experiencia. El capital social en la superación de la pobreza* (p. 47-57). Santiago de Chile: Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) i Cooperazione Italiana.

Fukuyama, F. (2001). "Social capital, civil society and development". En: *Third world Quarterly*, 22(1), p. 7-20.

Generalitat de Catalunya (2008). *Plans de Desenvolupament Comunitari a Catalunya*. Barcelona.

Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press

Hanifan, L. J. (1916). "The rural school community center". En: *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67, p. 130-138.

Llena, A.; Parerisa, A.; Úcar, X. (2009). *La acción comunitaria*. Col·lecció Ideas clave, 10. Barcelona: Editorial Graó.

Narayan, D.; Cassidy, M. F. (2001). “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory”. En: *Current Sociology*, 49(2), p. 59–102.

Plans de Desenvolupament Comunitari (s.d). Recuperat el març de 2014, de la Generalitat de Catalunya:

<http://www20.gencat.cat/portal/site/bsf/menuitem.7fca6ecb84d307b43f6c8910b0c0e1a0/?vgnextoid=2c80dffa590e210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=2c80dffa590e210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>

Pla de desenvolupament comunitari Navas (2009). *Estudi de diagnòstic*. Salesians, Plataformes socials.

Pla de desenvolupament comunitari Navas (2013). *Guia del Pla comunitari de Navas, Serveis i Entitats*. Plataforma Educació Social SJB.

Pla de desenvolupament comunitari Navas (2013). *El pla comunitari* [arxiu http]. Obtingut de la base de dades: <http://placomunitarinavas.org/el-pla-comunitari/>

Putman, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon and Schuster.

Putnam, R. (2003). *El declive del capital social: un estudio internacional sobre las sociedades y el sentido comunitario*. Barcelona: Círculo de Lectores.

Robison, L. J.; Siles, M. E.; Schmid, A. (2003). “El capital social y la reducción de la pobreza: hacia un paradigma maduro”. En: Atria, R.; Siles, M.; Arraigada, I.; Robison, L. J.; Whiteford, S. (Compiladores). *Capital social y reducción de la pobreza en América Latina y el Caribe: en busca de un nuevo paradigma (capítulo III p. 51-115)*. Santiago de Chile: CEPAL i Universidad del Estado de Michigan.

Reynoso-Vallejo, H.; Miranda, C.; Staples, L. (2009). Capital social y organización comunitaria con inmigrantes. En: Úcar, X. (coord.). *Enfoques y experiencias Internacionales de acción comunitaria. En España, Israel, Finlandia, Estados Unidos de América y Brasil. (capítulo VI, p. 149-169)*. Barcelona: Editorial Graó.

Social Capital (s.d). Recuperat el 15 de febrer del 2014, del World Bank: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIAL-DEVELOPMENT/EXTTSOCIALCAPITAL/0,,contentMDK:20642703~menuPK:401023~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:401015,00.html>

Woolcock, M. (2001). La importancia del capital social para comprender los resultados económicos y sociales. *Primavera 2001*.

1 Referenciat a: Reynoso-Vallejo, Miranda i Staples (2009).

2 Els béns socioemocionals són emocions que s'expressen entre les persones que mostren aprovació, manifesten interès o donen informació que augmenta l'autoconeixement i l'autoestima de les persones (2003:67).
